

בס"ד, פרק שני

דף מא

הערות ובאורים

ושלח — מלמד שהוא עושה שליח. ושלחה — מלמד שהיא עושה שליח. ושלח — ושלחה — מלמד שהשליח עושה שליח' — המפרשים עמדו על טעם הדבר שהוצרכו ריבוי נפרד על שליחות האיש ועל שליחות האשה.

יש שכתבו, לפי שהאשה כששולחת שליח לקבלה, אינה מוסרת לו דבר ממשי, אלא נותנת לו זכות לקבלה, ולולא הדרש המיוחד הוה אמינא שאין מועילה שליחות בכגון דא, שאין זה אלא 'מילי' בעלמא.

(וגם אליבא דאמת סברא זו נכונה, שהרי אמרו (גטין כט) 'מילי לא מימסרן לשליח', אלא שזה אמור רק לענין אפשרות מינוי השליח שליח שני. ואכן יש סוברים ששליח האשה לקבלה אינו עושה שליח נוסף אלא כשמינתה את השליח בקנין, או כשעושה שליח שני מדעתה. ויש אומרים שאינו עושה שליח כלל (עתורי"ד; אה"ע קמא). והריטב"א כתב שיש לימוד נפרד לשליח עושה שליח בשליחות להולכה ובשליחות לקבלה. וכנראה זהו מפני הטעם האמור. וע"ע פנ"י ורעק"א).

טעם נוסף: יש לחלק במהותה של שליחות האיש להולכת הגט ובין שליחות האשה לקבלה; כיון שכתוב ונתן בידה, הרי מלבד שצריך לייחס את מעשה השליח למעשה המשלח (שזה אמנם שמענו מדין שליחות של האיש), הלא התורה גם ציינה מקום לנתינת הגט — בידה, ולכן יש כאן חידוש נוסף במהות השליחות, שיד השליח נחשב ממש כידה. (ע' פני יהושע; משמרות כהונה, חידושי הרי"ם, ועוד.

וכבר האריכו חכמים אחרונים בגדר 'שלוחו של אדם כמותו', עד כמה ולענין מה הוא נחשב 'כמותו' ממש — ע' בספרי רבותינו ראשי הישיבות באורך. וע"ע: לקח טוב א; אמרי משה יח; שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א קנו וח"מ ח"א פג וח"ב כח, ב; שו"ת שבט הלוי ח"ד קסט וח"ז רכה וח"ט רסח).

בסגנון דומה; לפי מה שכתב הרא"ש (נדרים עב — בנוגע לשמיעת הבעל לנדרי אשתו, כדי להפר) 'דמידי דממילא לא שייך שליחות'. [וזהו הטעם — לדעת הקצות-החושן (קפב, א) — שאין מועילה שליחות למצוות כגון הנחת תפלין סוכה וציצית, כי אף אם מייחסים את המעשה למשלח, מכל מקום לא נפעל המעשה בגופו] — לפי זה מובן שצריך לימוד מיוחד שיד השליח שמקבל, נחשבת כידה.

ואכן יש מהאחרונים שחידשו ששליחות לקבלה אינה נגזרת מדין שליחות הכללי שבכל מקום, אלא חידוש מסוים הוא שנתחדש בפרשת גירושין, שנלמד מושלחה. ובזה מוסברים דברי הרמב"ם (אישות ג, טו. וכ"כ הרשב"א) שמחלק בין שליחות לקבלה ושליחות להולכה, שבזה צריך עדי קיום בשעת המינוי ובזה אין צריך. וגם מובנים דברי ר"י בן מגאש (מובא בראשונים פ"ב דגיטין. והובאה דעה זו בטשו"ע אה"ע קמא ובטור לה (ובב"ש סק"ד) ובשו"ע לב) שזה שאמרו שעבד פסול להיות שליח לקבל גט אשה, לפי שאינו בתורת גטין וקדושין — דוקא בשליח לקבלת הגט אמרו ולא בהולכה.

ולפי זה מה שלמדו דין שליחות בכל התורה מגט, היינו משליח להולכה דוקא ולא משליח לקבלה.

[ומיושבת בזה תמיהת ה'קצות' סוס"י קפח על רש"י בסוגיתנו]. (בית ישי סה, ובהערות ג ד. וכעין זה יש בדברות משה גטין ט, ד כ, ד ובאג"מ חו"מ ח"ב כח, ב. וע"ע: אבני מלואים לה סק"ט; ברכת שמואל גטין לד-לו, ובמובא ביוסף דנת גטין כג).

(ע"ב) 'פחת עשרה או הוסיף עשרה — תרומתו תרומה' — שיכול לומר לו: בכך אמדתיך (כתובות ק). וכיון שאומד סביר הוא, שהרי ישנם לא מעט אנשים שמפרישים בעין יפה או רעה, והלה שלחו סתם — ודאי על דעת כן שלחו, שאם לא כן היה לו לפרש. (עפ"י ריטב"א)

'מנין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים, וכי כל הקהל כולן שוחטין...' — מכך שלמדים דין שליחות משחיטת קדשים, משמע שגם לפי מה שאמרו בגמרא (לעיל כג: ועוד) שהכהנים — שלוחי דרחמנא הן, לא אמרו אלא בשאר עבודות, לפי שהבעלים אינו יכול לעשותן, לכך אין בכוחו לשלוח שליח, (כמו שאמרו שם). אבל שחיטה הכשרה בזה, נחשב הכהן שליח הבעלים. הלכך ניתן ללמוד משחיטת קדשים ששלוחו של אדם כמותו. (נודע ביהודה אה"ע מהדו"ק עו — תשו' מו"ר ר' יצחק; שו"ת בנין שלמה ח"ב לו. וולכאורה יש לדחות הראיה, שכאן מדובר רק כשישראל שחט, אך כהן ששחט אולי הוא שליח דרחמנא. ואולם לפי מה שאמרו בסמוך שאפשר ללמוד דין שליחות מגוף הכתוב 'ושחטו...' ללא יתור, והלא אפשר להעמיד הכתוב בכהן ששחט ואין הוכחה לדין שליחות — אלא על כרחך פשוט לגמרא שבשחיטה הכהן הוא שליח הבעלים, כי דינה כשאר מצוות בעלמא ואינה מיוחדת לעבודת הכהן]. ע' בית הלוי ח"ב סוס"י ט; וע' מש"כ הגר"י פרנקל ז"ל — נדפס בספר הזכרון על שמו, עמ' קפח ואילך).

'אלא לא נכתוב רחמנא בגירושין ותייתי מהנך? — הכי נמי...' — יש לעיין למסקנת הגמרא שלמדים דין שליחות מגירושין וקדשים, מנין שהשליח עושה שליח בכל התורה, והרי לא נתרבה זאת אלא בגירושין ויש לפרוך 'שכן ישנן בעל כרחיה' או 'שכן ישנן חול'?

ויש לומר, אחר שכבר ידענו עיקר דין שליחות בכל מקום, ניתן ללמוד מגירושין פרט זה, שאינו אלא גילוי מילתא שאף זה בכלל דין שליחות.

ועוד, ממשמעות הפסוק ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל משמע שהשליח הרי הוא ממש כמשלח, שהרי הכתוב מייחס את השחיטה למשלחים. ואם כן, שומע אני ממילא שגם השליח יכול לעשות שליח אחר, שהרי דינו כמשלח עצמו. לא הוצרכו דרש מיוחד שהשליח עושה שליח אלא בגט שלא נכתב שם אלא 'ושלח' ועדיין לא ידענו שהשליח כמשלח.

ובכך מתבאר הדין שגם שליח שני עושה שליח שלישי, וכן לעולם. כי הרי השליח נידון כעצמו של המשלח. (שו"ת הריב"ש רכת. וע"ע בספרים המצוינים לעיל בגדרה של שליחות).

יש להעיר שהפוסקים נקטו (ע' אה"ע לה, ו) ששליח להולכת הקדושין אין עושה שליח אחר, משום 'מילי לא מימסרין לשליח'; יש אומרים אפילו מסר לו הבעל כסף או שטר — הוי 'מילי' (רי"ד; ריא"ז; הקדוש מרדוש — מובא במרדכי כאן), כי אין דומה לגט שיכול לגרש בו בעל כרחיה, משא"כ בקדושין. ויש אומרים דוקא אם לא מסר לו כלום, אבל אם מסר כסף או שטר — עושה שליח (מרדכי פרק התקבל). ויש מחלקים בין כסף, שאפשר להחליפו באחר, ובין קדושי שטר שצריך לקדש בו דוקא (שלטי גבורים, מובא בבית שמואל לה סקט"ו). ומכל הדעות הללו נראה לכאורה שבשאר מקומות שאין שם נתינת חפץ, אין שליח עושה שליח. [ודוחק לומר שדוקא בקדושין שתלוי בדעת אחרת הצריכו נתינת חפץ, שמשמעות הפוסקים נראה שלא נחתו לסברא זו אלא באופן שמוסר לשליח כסף קדושין, דאפ"ה לא דמי לגט, אבל כשאינו נותן כלום, משמע שנקטו דהוי 'מילי' אף אם הכל בידו].

ואולם מדברי הריב"ש הנ"ל שממשמעות 'ושחטו...' למדנו שהשליח הוא ממש כמשלח וממילא עושה שליח, מבואר לכאורה שנקט שאף במקום שאין שם מסירת חפץ, כגון שחיטת הפסח, שליח עושה שליח. וצ"ע שלא הובאה שיטה זו בפוסקים שם.

[עוד בשיטות הראשונים בענין זה, ובדין שליח קבלה, האם עושה שליח — ע' אה"ע קמא; חזון איש קב; אמרי משה יח, ד].

'... הא למה לי קרא, מדרבי חייא בר אבא א"ר יוחנן נפקא, דאמר רבי חייא בר אבא אריז"ח: אין העבד נעשה שליח לקבל גט מיד בעלה של אשה לפי שאינו בתורת...' — ואם תאמר, מכל מקום הוצרך הכתוב להשיענו שאין שליחות לשאינו בן ברית אפילו בדברים שהוא שייך בהם, כגון לענין זכיה ורביית, שהרי הנכרי בר משא ומתן הוא (ע' כסף משנה שלוחין ב, ב). יש לומר שקושית הגמרא היא על יתור הכתוב בפרשת תרומה, ולענין תרומה אין צריך קרא, לפי שאינו בתורת תרומה. (עפ"י שער המלך — גירושין ד, ו).

ולכאורה עדיין אפשר לפרש בכגון שעשאו שליח רק להפרשת התרומה אבל חלות התרומה נעשית על ידי מחשבת המשלח [וכדעת הסוברים שצריך גם מעשה הפרשה מלבד המחשבה], ובאופן זה נראה שאין חסרון ד'אינו בתורת'. כן העיר הגר"ש היימן (ע' בכתבים שבסוף חידושי ר' שלמה סי' ב). ושם באופן זה גם לפי האמת כשר, שהרי ההרמה מתיחסת לישראל, שהוא הפועל במחשבתו, והגוי אינו עושה אלא מעשה קוף בעלמא.

ומצד הסברה היה נראה שהוא הדין בקדושין, אם הבעל הוא המקדש, ואינו שולח את הנכרי אלא למסירת כסף הקדושין לאשה, הלא לכאורה לא גרע זה מ'טלי קידושין מעל גבי קרקע' שמועיל להרבה שיטות (ע' ב"ש ל ובאה"ט כח). ואולם אין נראה כן מדברי הפוסקים (ע' ב"י אה"ע לה, ו). ואפשר משום שצריך הבעל לידע ולהתכוין בשעת מסירת הקדושין לאשה שהוא מקדשה, [וכן בתרומה — בשעת ההפרשה. ושם אף אם בקניני ממון נאמר שיועיל בכה"ג אף ללא ידיעת הקונה בשעת הקנין, היינו משום ששם עיקר הפועל הוא המקנה, משא"כ בקדושין שהעיקר פעולת הקונה, וכמוש"כ בתור"י הזקן מה:]. גם נראה שצריך שיאמר לה בשעת הקדושין 'הרי את מקודשת לי' ואין די באמירה קודמת, (וכמו שכתב תור"ד מח: שאמירה מוקדמת אינה מועילה עם נתינה סתמית לאחר זמן). וכמו כן אין די שישלח כתב ביד נכרי שכתוב בו שהוא (— הבעל) מקדשה בשעה שיגיע הכסף לידיה. ואולם אם מצד חסרון אמירה סמוכה נראה שאם אומר לה בפירוש שמקדשה בכסף שיתן לה לאחר זמן — מקודשת. (ע' בלשון תור"ד סג. שכתב ש'אין נכון לעשות כן, ומשמע דבדיעבד מועיל). וצריך בירור.

'אתם ולא אריסין... ולא שותפין... ולא אפוטרופוס... ולא התורם את שאינו שלו' — הסיפא מהוה נתינת טעם לאמור לעיל; מה טעם לא שותפין ולא אריסין ולא אפוטרופוסין — לפי שאין אדם תורם את שאינו שלו (ריטב"א).

'אתם ולא אפוטרופוס' — ודוקא כשהתבואה מיועדת להניחה באוצר עד שיגדלו היתומים, אבל להאכיל היתומים — האפוטרופוס תורם ומעשר בשבילם, [משום תקנת היתומים ומדין הפקר בית דין הפקר. או אפשר שמדין תורה האפוטרופוס מרים תרומה — שאין זה בכלל 'שאינו שלו', וחכמים הם שאסרו הדבר אם מניח התבואה באוצר, שלא יראו כמזלזלים בנכסי יתומים, וקרא אסמכתא בעלמא]. (עפ"י גטין נב. וראשונים)

דקדוקים נוספים; ציונים

'האיש מקדש...' — אם כי אמרו לעיל (בראש המסכת) שנקט כאן התנא 'לישנא דרבנן' — לשון קידושין, יש לבאר מדוע שינה התנא מלשון הראשון, 'האשה נקנית' — לישנא דאורייתא; — יש לומר שרצה התנא להדגיש שרק בקידושין מועילה שליחות, ולא בחופה, שמסתבר שאין שייכת בה שליחות. [הגם שמצאנו 'מסירה לחופה' על ידי שליח, ולדעת רב (בכתובות מח) מסירתה כדין חופה לכל הדברים — מסתבר שעדיין אינו קרוי 'בית אישה' אלא שנחשבת מוצאת מרשות האב בלבד. ואינו מוכרח]. ואילו היה התנא נוקט לשון קנין, היה במשמע גם חופה, שהוא גמר קנינה. (חידושי הרי"ם על הש"ס)

וכבר כתב כן הגאון רבי עקיבא איגר (בשו"ת, תנינא קו), שאין מועילה שליחות לחופה. אולם תלה זאת במחלוקת רש"י ותוס' האם מסירתה נידונית כחופה ממש (כנ"ל). גם בספר אור שמח (אישות י, ב) נקט מסברא פשוטה שאין שליחות (וממילא גם תנאי, ע"ש) בחופה.

'האיש מקדש בו ובשלוחו, האשה מתקדשת בה ובשלוחה... שליחות מנלן...' — יש לדקדק, מדוע דוקא כאן בענין הקידושין השמיענו התנא דין שליחות, דין שקיים בכל התורה? מה גם שמקור דין שליחות נלמד מגירושין ותרומה, כדלהלן? והסביר הרי"ם מגור ז"ל בחידושו, על פי מה שאמרו במסכת כתובות (עד). שאף על פי שכלל נקוט הוא שדבר שאי אפשר לעשותו על ידי שליח אין מועיל בו תנאי — קידושי ביאה הגם שאינם על ידי שליח מועיל בהם תנאי, משום שהוקשו הוויות (=קידושין) להדדי. כלומר אין לחלק בין סוגי הקידושין השונים, אלא דין כולם שוה.

לאור זאת יש לומר שהשמיענו כאן התנא חידוש, שלא נאמר הואיל וקידושי ביאה אינם בשליחות, לא יועיל בהם תנאי, ונקיש הוויות להדדי לומר שאין כלל אפשרות של שליחות [ותנאי] בקידושין — אין אומרים כן, לפי שהקש יציאה להויה שממנו נלמד דין שליחות, אליה יותר מהקש הוויות להדדי (וכן נראה להלן מח). ועוד, בכך ש'הוקשו הוויות להדדי' למדנו שצורות הקידושין השונות, כולן גדר אחד להן, שנחשבים כולם 'קנין', וממילא, כיון שמועילה שליחות באחד מהם, מועיל תנאי גם בקידושי ביאה, כי שם 'קנין קידושין' — יש בו תורת שליחות.

'טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו' — ע' במובא לעיל ז מאגרות משה (אה"ע ח"ד קיג).

'ואלא הא דתנן האומר לשלוחו צא ותרומ... פחת עשרה או הוסיף עשרה, תרומתו תרומה. מנלן' — יש לפרש לשם מה הביאו כאן את המשנה בשלמותה, והלא די בתחילת דברי המשנה, 'האומר לשלוחו צא ותרומ תורם כדעת בעה"ב', כדי לשאול 'מנלן'? יש לומר, כיון שהתרומה חלה במחשבה בלבד, כששלח שליח לתרומ הרי גילה בדעתו שנוח לו בהפרשה, וממילא הוה אמינא שהתרומה חלה מצד מחשבתו ורצונו, לא מדין 'שליחות' — לכך הביא את הסיפא, ששם לא היתה דעת בעל הבית מסכמת למעשה השליח, ומשם מוכח שהשליח הוא התורם ולא מצד מחשבת הבעלים. (הר צבי)

יש לעיין האם מועיל לשלוח שליח שיתרומ במחשבה (לשיטות דסגי במחשבה גרידא), כי לא מצינו שליחות אלא על

עשיה או דיבור. ולכאורה יש להוכיח מדפריך למה לי לימוד בתרומה, והלא י"ל שבא להשמיענו שאף בכגון זה ניתן לשלוח שליח. ויש לומר אחת משתי אלו; או פשוט לגמרא שא"צ על כך לימוד מיוחד, או להפך, גם אליבא דאמת אין שלחות מועילה לתרום במחשבה. שו"ר בתוס' להלן (נט רע"ב) שמבואר ששליח תורם במחשבה. ע"ש. וע' בשו"ת גור אריה יהודה (דיני תו"מ ג); אגרות משה יו"ד ח"א קכח; אחיעזר ח"ד סוס"י עג.

'מנין שכל ישראל כולן יוצאים בפסח אחד...' — האם דין זה הוא אף לכתחילה מדין תורה, אם לאו — נתבאר בפסחים עא.

כללים ושיטות

מצוה בו יותר מבשלוחו

מצוה בעלמא או סרך איסור
'אמר רב יוסף: מצוה בו יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא. איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה כדרב יהודה...' — משמע מדברי הגמרא, שהשולח שליח לעשות מצוה ואינו מקיימה בגופו, אין במעשהו זה משום איסור, אלא שמצוה לכתחילה לעשותה בגופו. וכן מדויק ממה שכתב רש"י בטעם הדבר, 'דכי עסיק גופו במצות, מקבל שכר טפי' — משמע שאין זה אלא כעצה טובה להרבות שכרו. (וכ"מ בריטב"א).
 כן כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל מבגדד (בשו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד לה). ולאור זאת תמה על מה שכתבו הרב חיד"א (בשוריי ברכה) ובעל תבואות שור, שאדם השולח שליח לעשות מצוה במקומו, יש בדבר משום זלזול במצוה, מפני שנראה כמתעצל בה. 'ולא ידעתי מנין להם טעם זה' (לשון הרב-פעלים. וציין גם לדברי מגילת אסתר — עשין מח).

באלו מצוות אמור כלל זה

מבואר בגמרא, שמצוה לקדש אשה בעצמו ולא על ידי שליח, משום 'מצוה בו יותר מבשלוחו'. וכבר נחלקו הראשונים האם הקידושין כשלעצמם הינם מצוה (רמב"ם ריש הל' אישות), או רק כמכשיר מצוה, למצות פריה ורביה (הרא"ש — כתובות פ"ק אות יב). ואף לשיטה זו שאינה מצוה בפני עצמה, שייך כאן הכלל 'מצוה בו יותר מבשלוחו', כמבואר כאן.
 תדע, שהרי האשה אינה מצווה במצות פריה ורביה, וגם לגביה אמרו שמצוה שתתקדש בעצמה ולא על ידי שליח. וכבר הסביר הר"ן, משום שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו. ומבואר שגם דבר שאיננו מעשה-מצוה כשלעצמו, אלא משום דבר אחר — מצוה שיעשנו בעצמו. (וכן מתבאר מתוך מש"כ בשערי תשובה — או"ח רנ. וע"ע בספר המצוות להרמב"ם — עשין ריג, ובספר המקנה ופני יהושע כאן; שו"ת שבט הלוי ח"ד קע וח"ו רז).

וכבר נשאל מהר"ח אור זרוע (קכח) על מצוות שחיטה וחלה, האם מצוה לקיימן בגופו דוקא. והשיב שאין אומרים כן אלא בכגון קדושין, שאין השליח נהנה מן הקדושין כלום, אבל בשחיטה וחלה וכיו"ב אין אומרים מצוה בו יותר מבשלוחו 'כאשר נהגו כל רבותינו וכל העולם' שאף על פי שבקיאין

בהלכות שחיטה, נותנים לאחר לשחוט. וכן לענין ללמד בנו תורה, נוהגים לשכור לו ללמד. אמנם מסתימת דברי הפוסקים (ע' מג"א ושע"ת רג; פתחי תשובה אה"ע לה סק"ב) נראה שבכל מצוה אומרים כן (שו"ת דובב מישרים ח"א מז,ב). וכן הביא שם שמשמע בפרי מגדים שאפילו שולח שליח בשכר, מצוה בו יותר מבשלוחו).

בשו"ת אחיעזר (ח"א כה,טז) צידד שאין שייך לומר 'מצוה בו יותר מבשלוחו' בנתינת גט, שאיננה מצוה המוטלת באופן חיובי על האדם, אלא דין מדיני התורה, שהבא לגרש יגרש באופן מסוים. עוד כתב, מצוה שבין אדם לחברו, כגמילות חסדים — לא מצינו בה כלל זה. אך ציין שם לדברי הפ"ת (אה"ע לה,ב) והשערי-תשובה (או"ח רג), שם מוכיח מכמה מקומות שאף במצוות אלו אומרים כן, כגון הכנסת אורחים, שמחת חתן, צדקה, מעקה, ועוד.

במקום סיבה וטעם לעשותה על ידי השליח ולא בעצמו בשו"ת דובב מישרים (ח"א מז,ב) הוכיח שעדיף לקיים המצוה בהידור על ידי שליח, מלקיימה בעצמו שלא בהידור. בפרט שיש הסוברים שענין הידור במצוה, מן התורה הוא. ולכן פסק אודות כתיבת ספר תורה, שנכון יותר לכתבו ע"י סופר המומחה בכתיבה, ובפרט כאשר הוא בעצמו כותב את האות האחרונה. (וכ"פ בקובץ יגדיל תורה — קפו; שו"ת שבט הלוי — ח"ב קלה. וע' במאמרי הראיה — ב עמ' 465; שו"ת שרידי אש ח"ג צז).

בנידון דומה מצינו למגן אברהם (תלא סק"ה) אודות בדיקת חמץ בליל י"ד, שאם הגיעה עת צאת הכוכבים ועדיין לא התפלל ערבית, ישלח שליח במקומו לבדוק החמץ (ושם תע"א, כתב כן לענין מי שהתענה וקשה לו לבדוק). לפי שעדיף לקיים המצוה בשעתה אפילו על ידי שליח, מאשר יקיימנה בגופו מאוחר יותר. (ואפשר שהמג"א לשיטתו (כה,ב) שאין משהים מצוה הגם שיקיימנה מאוחר מן המובחר. אך לפי השיטות החולקות, יש מקום לומר בסברא שעדיף לשהות כדי לקיימה בגופו). ואמנם אפשר שבדיקת חמץ שונה, על פי מה שכתבו הפוסקים שעיקר זמנה בתחילת הלילה דוקא.

בא ש ת ו

יש מצדדים לומר שאשתו שעושה המצוה, הרי זה כאילו הוא בעצמו עושה, לפי שאשתו כגופו. (ע' ערוך השלחן רג,ג שאצלנו הנשים עושות ההכנות לשבת, ואשתו כגופו. וכן נסתפק הגאון האדר"ת — סדר אליהו עמ' קה).

במקום ביטול תורה

האם יש לאדם לבטל מלימודו כדי לקיים המצוה בגופו, בזמן שיכול לעשותה על ידי שליח [ואף על פי שכל מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, אין מבטלין תלמוד תורה מחמתה — זה דוקא במצוה שאינה מוטלת עליו בפרט, כגון גמילות חסדים, אבל מצוה המוטלת עליו, שמא עדיף לעשותה בגופו ולא ע"י שליח]?

ולכאורה יש להוכיח מאותן הנהגות של גדולי החכמים, שהיו מתעסקים בעצמם בכבוד שבת, וביטלו מבית המדרש. אך יש לומר ששונה מצות כבוד שבת שהיא חמורה ביותר, ודוקא בה יש לבטל מלימוד ולא בשאר מצוות. וצריך עיון (שער הציון רג אות ט).

וכפי הצד האחרון כתב הגר"ז בשלחן ערוך שלו (רנ, בקונטרס אחרון) מטעם אחר; דוקא במצוה זו שההתעסקות בגופו היא בעצמה מכלל המצוה, כי כך הוא כבוד השבת, להתעסק בגופו בהכנותיה, מה שאין כן בשאר מצוות. [אמנם, בדבריו שם משמע שכל הדיון הוא באדם שתורתו אומנותו, וגורם בה יומם ולילה ללא הפסק. ובמשנ"ב לא הוזכר מזה].
וע' במובא לעיל לא: שאפילו אם נאמר מצוה זו יותר מבשלוcho אפילו במקום ביטול תורה, בכיבוד אב ואם [ושאר מצוות מתמשכות כיו"ב] שאני.

לאור כל הנ"ל נראה ששני גדרים יש ב'מצוה זו יותר מבשלוcho; ענין אחד, שראוי ונכון להתעסק בגופו במצוות, ומקבל על כך שכר הרבה כענין שאמרו 'לפום צערא אגרא' (כדברי רש"י). ענין נוסף משום לתא דאיסורא, שנראה כמזלזל במצוה בכך שעזבה ביד אחר לעשותה (כדברי החיד"א והתב"ש דלעיל). אלא שלטעם זה האחרון די בכך שגם הוא מתעסק בדבר מה במצוה, ומשתתף בה בגופו, כמו האמוראים שעסקו במעשה מסוים בהכנת השבת. ובוה די לסלק הזלזול כי מ"מ אינו פורש מן המצוה לגמרי והוא מראה בזה שהיא חשובה לו. [גם נראה שסברת 'אשתו כגופו' שייכת רק כלפי זה שאינו נחשב כמזלזל במצוה, אבל שכר הטירחה אין זוכה רק מי שבעצמו טורח, כמובן].
ואפשר שזה שמבטלין מתלמוד תורה, הוא רק משום הטעם של זלזול, שודאי אין התר לזלזול במצוה משום בטול תורה, אך משום הענין השני אין מבטלין מתורה, שהרי כל חפצים לא ישוו בה, ושכרה כנגד המצוות כולן. ולכן לא התעסקו אותם החכמים אלא בדבר אחד לכבוד שבת ולא בכל ההכנות.
וע' במג"א (תלב סק"ה) שגם המעמיד מבני ביתו לבדוק חמץ, על כל פנים ישתתף גם הוא בבדיקה — ונראה הטעם מפני שנראה כמזלזל, כאמור.

ולפי זה יש לתרץ קושיית הרב-פעלים הנ"ל על דברי האחרונים מסוגיתנו, שמשמע שאין בדבר משום איסור — יש לומר שכלפי האשה שאינה מצוה בדבר, ואף האיש, לשיטת הרא"ש אינו אלא כהכשר מצוה, בזה אין שייך הטעם השני שנראה כמזלזל במצוה. אשר על כן יש נפקותא בין טעם 'מצוה זו' לטעם 'אסור לאדם שיקדש' — באשה. וכן באיש, במקום שאין זלזול.

וכן בשליח ששכרו בדמים, נראה שאין כאן זלזול במצוה, כי אדרבה, הלא מוציא הוצאות עליה, [אלא שבכל זאת אין לו מעלת טירחה בגופו]. ועל זה נהגו העולם לשכור מלמד לבן וכן לשחוט ע"י שוחט, שאין כאן זלזול. וכן הביא המג"א (שם) לענין בדיקת חמץ שמשמע בגמרא שיש מקומות שנהגו לשכור אדם לבדוק חמץ.

*

'האיש מקדש בו ובשלוcho... השתא בשלוcho מקדש, בו מיבעיא'

האיש — זה הקדוש ברוך הוא, כמו דכתיב 'ה' איש מלחמה'.

מקדש — את עמו ישראל בקדושתו.

בו — לעתיד לבוא, שאז 'לא יכנף עוד מוריק...' אלא עין בעין יראו. ועל אותה העת אמרו 'מצוות בטלות לעתיד לבוא', שקדושת ישראל תושפע ישירות ממנו כביכול, לא על ידי אמצעי.

ובשלוcho — הן המצוות המקדשות את ישראל. וזהו לעת עתה, בזמן הגלות והסתור פנים. והוא אמרם בגמרא:

השתא — עתה — **בשלוcho מקדש. בו** — מיבעיא — מלשון 'אם תבעיון בעיני', כלומר, שצריך להתפלל על ביאת משיח צדקינו, שאז יקדשנו הקב"ה 'בו' בעצמו כביכול.

(תולדות יעקב יוסף ס"פ וישב)

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק שני; דף מא

עח. א. האם רשאי האיש לקדש לו אשה על ידי שליח, וכן האשה?
ב. האם מותר לאדם לקדש את בתו כשהיא קטנה לכתחילה?

א. האיש מקדש בו ובשלוחו. האשה מתקדשת בה ובשלוחה. אבל מצוה בהם עצמם יותר מבשליח. אין הפרש אם עושה שליח לקדש אשה מסוימת או לקדש אשה סתם [אבל כתבו התוס' (בגטין סד.) שאסור לשלוח שליח שיקדש אשה סתם — שלא יבוא לידי תקלה, שמא לא יודע את מי קידש]. וכן באשה — שולחת שליח להתקדש לאיש מסוים או לכל איש שירצה. (ריטב"א; אה"ע לה.)

ב. יכול האב להיות שליח להולכת קדושין לבתו נערה, וכשיתן לה תהא מקודשת. (עפ"י תשובת הרא"ש, מובא בהג"א.)

ג. גם אב המקבל קדושין לבתו, מצוה בעצמו יותר מבשלוחו. (מהרי"ט, מובא בב"ש לה סק"ב. ולכאורה נראה שאין מדבר בבוגרת, שבה האב אינו אלא כשליח בעלמא. ורק בנערה וקטנה מוטלת עליו המצוה ליתנה לאיש, כמו שאמרו להלן נא: 'לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה'. ואולם גם בבוגרת מצינו שיש מצוה מסוימת על האב — ע' כתובות נב.)

ד. שליח לקבלת הקדושין צריך להתמנות על ידי עדים דוקא, ואפילו האשה והשליח מודים שהוא שליח — אינה מקודשת.

אבל שליח הולכה — לדעת הרמב"ם (אישות ג, טו) והרשב"א ור"י הזקן ועוד, אין צריך עדים, אלא כל שהאיש והשליח מודים — מקודשת. (וכן כתב הרא"ש להלן מה להוכיח מהגמרא. ונראה — וכן משמע ברא"ש — שדוקא עדי קיום אין צריך, אבל עדי ראיה צריך, ואם קיבלה קדושין מאחר, אין הראשון יכול לאסרה על השני עד שיביא עדים על מינוי השליחות. חדושי הרבי ר"ש מניקלשבורג.) והראב"ד והר"ן (פ"ג) חולקים ומצריכים עדים בשעת המינוי [ושונה מגט, שגיטו מוכיח עליו]. וכן נראה דעת הריטב"א.

ויש מפקקים שאפילו מינוי שליח לקבלה אין צריך עדים (טור לה, ג בשם הרא"ש, ומובא ברמ"א שם).

ה. יש אומרים שאין לאשה לעשות שליח לקבל קידושיה מיד שליח בעלה. ואם עשתה כן — חוששין לקדושין. (ע' אה"ע קמא, א; לו, יב; שער המלך גירושין ו, ט.)

ו. יש אומרים שבקידושין אין השליח עושה שליח אחר, משום 'מילי לא מימסרן לשליח'. והוא הדין בשליחות לקבלת הגט. (עתורי"ד; מרדכי בשם הקדוש ר"י מרדוש.) ויש אומרים שעושה, ובלבד שמסר הבעל לשליח כסף או שטר, אבל בלאו הכי הרי זה 'מילי'. (מרדכי פרק התקבל.) ויש מי שכתב, דוקא אם מסר הבעל שטר קדושין, שאי אפשר בשטר אחר,

אבל בכסף שאין קפידא אם יחליף — אין השליח יכול לעשות שליח אחר (שלטי הגבורים, מובא בבית שמואל לה סקט"ו).

עוד בדיון שליח עושה שליח — יתבאר אי"ה בגטין כט סג).

אם האיש לא ראה אותה ומקדשה על ידי שליח, יש בדבר משום איסור (כשיכול לקדש בעצמו. רש"י; טור אה"ע לה, א), כדברי רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך.

א. נראה שאין מחלוקת בדברי רב יהודה, אלא שלפי הלשון הראשונה באים לישיב לשון 'בו ובשלוחו' אף בשמכ"ה, שבוה אין איסור.

ב. יש אומרים שאדם צנוע רשאי לקדש ללא שיראנה (ע' הגהות ריעב"ץ שבת נג: עיון יעקב ב"ב טז). ואין הדבר מוסכם (ע' מהרש"א ב"ב שם; תורת משה לחת"ס — לך עה"פ 'הנה נא ידעתי...').

ג. כתבו פוסקים: עתה מפני קושי העתים, שאין אדם יודע מה ילד יום, נהגו לקדש את הילדים כשהם קטנים, ואעפ"י שקיים חשש שמא יראה בה דבר מגונה אחר כך. (ע' שו"ת מהרי"ק קסו, עפ"י התוס'; וכן צידד הדרישה באה"ע לה, א, והובא בבית-שמואל, ע"ש).

ב. אף על פי שזיכתה תורה לאב לקדש את בתו קטנה או נערה, אמר רב יהודה אמר רב / רבי אלעזר: אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה. א. אף על פי שהנישואין לא יתקיימו אלא כשתגדל, אסור לקדשה בקטנותה. ומסתבר ששידוכין מותר. (ריטב"א).

ב. כתבו התוס': ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו קטנות [וגם היו משיאין אותן קטנות. אג"מ אה"ע ח"ד סה, יב. וע"ש שכן נהגו עד לא מכבר סמוך לדורותינו], היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגברת, ואם יש סיפק ביד אדם עתה ליתן לבתו נדוניה, שמא לאחר זמן לא יהא סיפק בידו ותשב בתו עגונה לעולם.

עט. א. גוי שתרם — האם תרומתו תרומה? והאם הוא יכול להיות שליח לתרום?

ב. האם יכול אדם לתרום פירות חברו שלא מדעתו?

ג. האומר לשלוחו צא ותרום, כמה הוא תרום? מה הדין לכתחילה ובדיעבד?

א. שנינו: הנכרי והכותי שתרמו — תרומתן תרומה, ואם נתערבה בחולין — מדמעת. וחייבים עליה חומש. רבי שמעון פוטר.

א. סברת תנא קמא — פרש"י, שאין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מחיוב תרומות ומעשרות, ומירוח הנכרי אינו פוטר מן התרומה. ור"י ועוד ראשונים פרשו: אפילו יש קנין לנכרי להפקיע, אפשר באופן שהביאה התבואה שליש כשהיא ביד ישראל. וגם אם ננקוט מירוח עכו"ם פוטר — אפשר שישאל מירח [ולקחם הנכרי קודם מירוח, שאל"כ פטור משום 'לקוח']. ואולם יש סוברים שבאופן שהפירות שייכים לנכרי, גם אם מרחם ישראל הרי זה 'מירוח נכרי' (ע' בכורות סז). מאידך יש אומרים שפטור 'לקוח' אינו אלא לאחר מירוח, או שהקדים להפריש תרומה בשבליים קודם מירוח (רמב"ן ועוד).

וטעמו של רבי שמעון — לפרש"י, שמירוח העכו"ם פוטר [ונחלקו הראשונים בדעתו, האם לפרש"י רבי שמעון סבר יש קנין לגוי להפקיע אם לאו. עתוס' רשב"א וריטב"א. וערש"א; שעה"מ

תרומות ד, טו]. ואילו התוס' ועוד ראשונים כתבו (עפ"י זבחים מה) שנתמעט מן הכתוב בפרשה בני ישראל.

ב. הרמב"ם (תרומות ד, טו) פסק שמדין תורה עכו"ם שהפריש אין תרומתו ותרומתו ומדבריהם גזרו שתהא תרומתו תרומה.

ויש סוברים שכן היא דעת רבי שמעון, שלא פטר אלא מדאורייתא אבל מדרבנן תרומתו מדמעת. (עתוס' מנחות סז סע"א. וע"ע שער המלך שם).

ג. כתב הרי"ד בתוספותיו: נראה שישראל שמכר פירותיו לגוי, אין הגוי רשאי לתרום מהם, שלא אמרו תרומתו תרומה אלא במה שגדל בשדהו. (נראה שטעם הדבר משום 'כן תרימו גם אתם' — מה אתם בני ברית וכו', ואין זה מיעוט בדין שליחות בלבד, אלא נאמר בזה שחייב שחל על פירות ישראל, אין מרים אלא ישראל. וכן יש להוכיח משיטת הראשונים שמועילה ניהותא דבעלים להפריש אחר תרומה, ללא דין שליחות וזכיה, ואעפ"כ משמע שנכרי אינו יכול להפריש, שאל"כ, לעולם כששולח נכרי, דל דין שליחות מהכא הלא יש כאן ניהותא — וכמש"כ בספר מנחת שלמה (ח"ג קלג).

אמר רבי ינאי: אין הנכרי נעשה שליח לתרום לישראל. (גם אתם — מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, ואף על פי שהוא שייך בתורת תרומה. ולרבי שמעון אין צריך קרא, שהרי הנכרי אינו בתורת הפרשת תרומה הלכך אינו נעשה שליח על הדבר).

א. מאותו הטעם ('מה אתם בני ברית...') אין ישראל יכול להיות שליח לנכרי (עפ"י ב"מ עא:).

וע' בחדושי מהר"ץ חיות ב"ק נו, שנסתפק לומר שאם המשלח והשליח שניהם נכרים — יש שליח לדבר עבירה. ומשמע שפשוט לו שיש להם דין שליחות. וצ"ע.

ב. יש מי שכתב שלא נתמעט נכרי [וקטן] משליחות אלא לומר שאין מעשיהם קיימים, אבל פעולות מציאותיות שאי אפשר להם להתבטל, [כגון טביחה ומכירה, מעילה, הקפת ראש וכד'] — יש שם דין שליחות לחייב את המשלח. (עפ"י נתיבות המשפט קפב, א. ויש להקשות על כך מדברי הטור חו"מ (קכא. עפ"י ספר התרומות ג) ובית יוסף (שם בשם הרמב"ן) שמשמע שגם בדברים מציאותיים כגון חזרת חוב, אין דין 'שליחות' לנכרי ולקטן. וע' גם בלשון הרמב"ם רפ"ב מהלכות שליחות).
ג. עבד כנעני נעשה שליח לדברים שהוא שייך בהם, שהרי הוא 'בן ברית', אבל אינו נעשה שליח לדברים שאינם שייך, כגון לקבל גט אשה מיד בעלה. (עפ"י גטין כג. ויש אומרים שלהיות שליח להולכת הגט יכול. ע' בראשונים שם; אה"ע קמא; בית שמואל לה סק"ד).

ב. אין אדם תורם פירות שאינם שלו, ואפילו הוא אריס או שותף או אפוטרופוס (אתם). אבל השליח תורם פירות משלחו (כן תרימו גם אתם).

א. יש סוברים שבאופן שההפרשה היא זכות עבור הבעלים, [כגון שבלעדיה יישארו הפירות בטבילן בלא שום הפרשה אחרת], אפשר להפריש תרומה ללא ידיעת הבעלים, מדין 'זכין לאדם שלא בפניו' (ע' תרומת הדשן קפת, מובא ברמ"א יו"ד שכח, ג לענין חלה).
ויש חולקים וסוברים שאין אומרים 'זכין מאדם' ואי אפשר להפריש משל חברו על של חברו. (ע' קצות החשן רמג סק"ח; מרכבת המשנה גירושין ו, ג). ויש אומרים שגזרת הכתוב היא בתרומה שאינה מועילה ללא דעת הבעלים, הגם שבכל התורה מועיל כגון זה מדין 'זכין'. (אחרונים עפ"י או"ז פסחים רכד. וע' באריכות בספר מנחת שלמה (ח"ג קלג) שבירר להלכה שמועילה הפרשת תרומות ומעשרות באופן שהיא זכות לבעלים. וע"ע באר יצחק א).

ובאופן שהבעלים גילו בדעתם שנוח להם בהפרשה שיפריש אחר, אבל לא עשו שליה [וגם באופן שאין זו זכות גמורה] — לדעת הרמב"ן (בגטין סו.) מועילה הפרשת אחר (וכן כתבו אחרונים בדעת הרמב"ם והרא"ש. וכן נקט להלכה במנחת שלמה שם), והר"ן חולק.
ב. הראשונים דנו האם מניעת האפוסטרופוס של יתומים מלהרים תרומה, דין תורה הוא או תקנת חכמים וקרא אסמכתא בעלמא.
ובכל אופן אין הדין הזה אמור כאשר צריך להאכיל היתומים מן הפירות הללו, שהאפוסטרופוס מרים בשבילם — אם מדין תורה או משום תקנת היתומים ומדין הפקר בית דין הפקר (כמבואר בגטין נב.).

דין התורם משלו על של חברו שלא מדעתו — בנדרים לו:

ג. האומר לשלוחו: צא ותרום — תורם כדעת בעל הבית, בעין יפה או ברעה. ואם אינו יודע דעתו — תורם בבינונית, אחד מחמשים.
פחת עשרה או הוסיף עשרה — תרומתו תרומה, שאומר לו: כך אמדתיך. אבל יותר מכן אין תרומתו תרומה. לתקן שלחו ולא לעוות.
שלוח שתרם מן היפות ללא שאמר לו בעל הבית — אין תרומתו תרומה, שאין רגילות לתרום מן היפות והיה לו לבקש רשותו. (עפ"י ב"מ כב ותוס').

פ. גירושין, תרומה וקדשים — איזו קולא יש בכל אחד או בשנים מהדינים הללו, שלכך אי אפשר ללמוד מהם קולות למקום אחר?

הגירושין הנם חול, וכן התרומה ישנה חול לגבי קדשים — הלכך אין ללמוד קולא מגירושין ומתרומה לקדשים.

תרומה וקדשים ישנן במחשבה (ונחשב לכס תרומתכם; כל נדיב לב עלות), משא"כ גירושין — הלכך אין ללמוד קולא מתרומה וקדשים לשאר דברים שאינן חלים במחשבה.

א. רש"י (כאן ובביצה יג: ובמנחות נה.) מפרש תרומה ישנה במחשבה — נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה. וכן נקטו התוס' (במנחות שם ובבכורות נט.). ויש מפרשים שאם נטל ולא קרא לה שם — תרומתו תרומה. (ערשב"א. וע' גם בתוס' חולין ו: וכן כתב השער-המלך (תרומות ד, טז) בדעת הרמב"ם. ויש חולקים — ע' באריכות בספר דבר אברהם ח"א טז, ה-יב; שבט הלוי ח"ב קפה).
ב. יש מן האחרונים שכתבו לחדש, (וכן דייקו מלשון הרמב"ם — מעשה הקרבנות יד, יב. ואולם אין כן משמעות דברי רש"י) שזה שהקדש ישנו במחשבה, לא לענין חלות ההקדש בחפץ אלא רק לענין חיוב המוטל על האדם לקיים מחשבתו (עפ"י עונג יום טוב; זכר יצחק נא, ג.). ויש חולקים (אחיעזר ח"ב מט, ה. והנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ב פ) כתב שאעפ"י שחלה קדושה במחשבה, מ"מ אין להקריבו ללא הקדשה בפה).

ג. יש אומרים שכאשר גמר בלבו להוציא בשפתיו את ההקדש או הפרשת תרומה, אין מועילה המחשבה. רק כאשר רצה שיתקדש ע"י מחשבתו, אז היא מועילה (עפ"י טורי אבן חגיגה י. ועוד). ואין הדבר מוסכם (ע' דבר אברהם ח"א מילואים לסי' טז; חדושי הגר"ר בנגיס לט נא).
ד. יש מי שכתב שהקדש שאדם מביא לחובתו אינו חל במחשבה, ורק בנדרים ונדבות אמרו (קהלות יעקב נדרים ב, ב עפ"י שיטמ"ק שם. וכן צידד לדייק מלשון הרמב"ם מעה"ק יד, יב).

קדשים — רוב מעשיהם על ידי שליח, הלכך אין ללמוד דין שליחות מהם לשאר מקומות.
[מגירושין וקדשים אפשר ללמוד קולא לתרומה, מפני שאין קולא משותפת לשניהם שאינה בתרומה].

דפים מא — מב

פא. א. מהו מקור דין שליחות בתורה?

ב. מנין שאין קטן עושה שליח?

ג. מהו המקור לדין 'זכין לאדם שלא בפניו'?

א. הסיקו בגמרא ללמוד דין שלוחו של אדם כמותו מגירושין (ושלחה מביתו — מלמד שהאיש עושה שליח, והאשה, וכן השליח עושה שליח. ערש"י ותוס') ומקדשים (ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל — והלא אין שוחט אלא אחד. ולרבי יונתן שלמד מכאן הלכה אחרת, יש ללמוד מיתור הכתוב ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית — אחד לוקח לכל המשפחה).
[מבואר בגמרא (לרבי שמעון) שבתרומה יש ריבוי מיוחד לשליח (גם אתם), דהוה אמינא למעטו מאתם כשם שנתמעטו אריסין שותפין ואפטרופסין וכל מי שאינו שלון].
רש"י בפירוש התורה (צוין בגליון הש"ס) כתב על הפסוק ורגמו אתו כל העדה — מכאן ששלוחו של אדם כמותו. וזהו מקור שלא הוזכר בגמרא. ואולם מצינו לשון 'מכאן ש...' שאינו מקור הדין אלא סמך מועט, כמו שכתב רש"י בפסחים (מח.). וכן יש לפרש כוונת רש"י. 'מגדים חדשים' שבת יב: ע"ש דוגמאות נוספות. וע"ע כיו"ב בתוס' להלן עה. ד"ה ושניהם ובתורא"ש עה סע"א).

א. מינוי שליחות אינו צריך קנין ולא כתב הרשאה. (ריטב"א ועוד; חו"מ קפב, א). אך יש אומרים שבשליח לקבלה שאין שם מסירת דבר ממשי אלא 'מילי', אין השליח עושה שליח אלא אם מונה הראשון בקנין. (ר"י ברצלוני). ויש חולקים (ריטב"א).
ב. ישנן מצוות מסוימות שנתמעט בהן השליח; סמיכת קרבן (וסמך ידו. מנחות צג), מצות בית דין ביבום וחליצה (וקראו לו. יבמות קא:) ובמדידת עגלה ערופה (ומדדו. סוטה מד). וכן נחלקו החכמים (בנדרים עב:) אודות הפרת נדרים על ידי שליח.
וכן כל מצוות שהן פעולות מעשיות ללא חלות משפטית, כגון הנחת תפלין ונטילת לולב, הרי הן 'מצוות שבגופו' ואין שייכת בהם תורת 'שליחות'. (עתורי"ד; קצוה"ח קפב, א).
ג. יש מי שכתב לחדש שאין השליח יכול לעשות מצוה עבור משלחו על ידי דחיית לא-תעשה. (ע' בספר המקנה על תד"ה נפקא). ויש חולקים. (ע' דבר אברהם ח"ב א, ז).

ב. הואיל ומקור דין שליחות נלמד מגירושין ומקדשים, ואותן פרשיות מדברות ב'איש' דוקא ולא בקטן, שאינו בר גירושין ובר הקדשה — הלכך אין יכול לעשות שליח. (עפ"י רש"י כאן ובב"מ סוף דף עא. וע' נודע ביהודה תנינא אה"ע נד, י שהעיר לפרש"י בב"מ, שקטן שהגיע לעונת נדרים בדין היה שיוכל לעשות שליח).

ג. בתחילה רצו ללמוד דין זכיה לאדם שלא בפניו מהכתוב בחלוקת הארץ נשיא אחד... אבל דחו זאת, שהרי יש בחלוקה צד חובה. ולמדו מכאן הלכה אחרת כדלהלן. ולפי זה כתבו כמה ראשונים שדין זכיה אין לו מקור מיוחד אלא מטעם שליחות הוא מועיל [רק אין צריך מינוי מפורש, כי אנן סהדי

דניחא ליה בשליחות זו]. ויש אומרים שאף לפי המסקנא דין זכיה נלמד מן הכתוב הזה, אלא שלמדים ממנו דין נוסף. (ע' פני יהושע; נקודות הכסף י"ד שה).

דף מב

פב. א. מנין שבית דין מעמידים אפוטרופוס ליתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם, ואפילו אם עלול הדבר להיות להם לחובה?

ב. אפוטרופוס שמונה על ידי בית דין לברר ולחלוק עבור היתומים, האם יכולים היתומים למחות בחלוקת זו לאחר שהגדילו?

א. ממה שנאמר ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ שמענו, יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם — בית דין מעמידים להם אפוטרופוס, ואף על פי שיש בדבר צד חובה, כשם שבחלוקת הארץ יש מי שנוח לו בהר ויש בבקעה. (רב הונא א"ר גידל אמר רב).

א. רבנו תם אמר שאין להעמיד אפוטרופוס שלא מדעת היתומים אלא רק כשבאו היתומים לחלוק. ועכ"פ לא באופן שאחד מהם מוחה בפירוש.

ב. עוד אמר רבנו תם (והודה לו ר"י לבסוף. וכן נקטו כמה ראשונים): אין לחלוק ליתומים כי אם בגורל. ודוקא בדבר שאין בו צורך לשניהם — שאין עושים 'גוד או אגוד' בחלוקת נכסי יתומים [מלבד במקום הפסד. ע' בראשונים יבמות סו]. ויש חולקים וסוברים שאפילו בדברים שאין בהם דין חלוקה, רשאי האפוטרופוס לחלוק. (ע' בראשונים).

ג. יש סוברים שאין ב"ד ממנים אפוטרופוס לחלוק אלא כשיש יתומים גדולים וקטנים, אבל קטנים לבדם, אין חולקים עד שיגדלו. (עריטב"א; בהגר"א).

ד. אין חולקים אלא בנוכחות בית דין — כדי שיוזקק ב"ד להפוך בזכות היתומים. (ריטב"א). ה. כתב הריטב"א: מסתבר שאם הגדילו שעה אחת ולא מחו — שוב אינם יכולים למחות, מלבד אם מוחים מחמת טעות.

ב. רב נחמן אמר בשם שמואל: יתומים שהגדילו יכולים למחות בחלוקת האפוטרופוס שמינו להם בית דין בקטנותם. ורב נחמן עצמו אמר: אינם יכולים למחות, שאם כן מה כח בית דין יפה. ובארו בגמרא, דוקא כשלא טעו בחלוקה, ורוצים היתומים למחות מטעמים שונים, כגון שעדיף להם רוח פלונית, אבל טעו — יכולים למחות, כדין שום הדיינים שטעו, שפסק רב נחמן כחכמים שמכרן בטל, דלא כרשב"ג.

א. לגרסת רש"י, רבא חולק ונקט כרשב"ג שדיינים שטעו בשומתן כדי שתות — מכרן קיים. אבל רוב הראשונים חולקים, וכדלהלן.

ב. טעות שאמרו יכולים למחות — התוס' (בד"ה הא) צדדו, דוקא בשתות, אבל לא בפחות מכך. ואולם לדברי האומרים שליה הדיינים שטעה אפילו בפחות משתות חוזר (כדלקמן), הוא הדין באפוטרופוס. (עפ"י רמב"ן, וכ"ה בריטב"א).

ג. הלכה כרב נחמן שאין היתומים יכולים למחות אם לא בטעו. (רי"ף ועוד).

פג. מה דין אונאה באופנים דלהלן?

א. בדיינים ששמו נכסים לצורך גביית חוב.